
**КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА КРИМІНОЛОГІЯ.
КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО
CRIMINAL LAW AND CRIMINOLOGY.
CRIMINAL-EXECUTIVE LAW**

УДК 343.985:368.9 (477)

*Беззубенко М. В.,
здобувач кафедри кримінально-правових дисциплін
Харківського національного університету внутрішніх справ*

**ТЕОРЕТИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ФОРМУВАННЯ
КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ УХИЛЕНЬ ВІД
СПЛАТИ ЄДИНОГО ВНЕСКУ НА ЗАГАЛЬНООБОВ'ЯЗКОВЕ
ДЕРЖАВНЕ СОЦІАЛЬНЕ СТРАХУВАННЯ
ТА СТРАХОВИХ ВНЕСКІВ НА ЗАГАЛЬНООБОВ'ЯЗКОВЕ
ДЕРЖАВНЕ ПЕНСІЙНЕ СТРАХУВАННЯ**

У статті досліджено теоретичні передумови формування криміналістичної характеристики ухилень від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування. Визначено наукові праці, що присвячені дослідженням криміналістичної характеристики окремих видів злочинів. Надано авторське бачення понять «криміналістична характеристика ухилень від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» та «страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування».

Ключові слова: *криміналістична характеристика, ухилення, єдиний внесок, загальнообов'язкове пенсійне страхування, елементи, склад, структура.*

Актуальність теми. Розвиток суспільних відносин в Україні багато в чому залежить від нормального функціонування органів державної влади та реалізації відповідної політики у різних сферах суспільного життя. Вказане сприяє подальшій розбудові України як правової держави з реальним дотриманням прав, свобод та законних інтересів громадян. Втім досить часто нормальному функціонуванню суспільства та забезпеченню прав й основоположних свобод громадян заважають шкідливі негативні явища, одним із яких сьогодні є злочини та інші правопорушення.

Боротьба із вказаними негативними, соціально шкідливими явищами покладається на відповідні органи державної влади, що здійснюють правоохоронні функції, одним із яких є органи, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства. Адже як слушно вказує з цього приводу Д. Ю. Четвертак, успішна розбудова правової держави значною

мірою зумовлюється рівнем правосвідомості і правової культури громадян, забезпеченням належної поваги до закону, законних прав людини і громадянина, а також до органів, що здійснюють судові та правоохоронні функції [1, с. 3].

Відповідна правоохоронна діяльність передбачає наявність поступової та цілеспрямованої роботи щодо розкриття ухилень від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування як злочину у сфері господарської діяльності, а допомагає роботі слідчих органів, у даному випадку, сукупність систематизованих узагальнень науки та практики щодо розслідування злочинів, якою є криміналістична характеристика.

Стан дослідження проблеми. Загальні питання щодо визначення криміналістичної методики, тактики та характеристики злочинів неодноразово ставали предметом наукових досліджень таких вчених як: Ю. П. Аленін, О. О. Андрєєв, Ю. В. Баулін, В. П. Бахін, В. Д. Берназ, Р. С. Белкін, Р. Х. Бічурін, Л. П. Брич, В. В. Вапнярчук, В. М. Вересов, І. О. Возгрін, А. Ф. Волобуєв, В. К. Гавло, Л. В. Дмитрієва, Л. Я. Драпкін, С. О. Книженко, В. Я. Колдінний, О. Н. Колесніченко, В. О. Коновалова, В. П. Корж, В. С. Кузьмічов, Я. М. Кураш, С. П. Лапта, В. В. Лисенко, В. Г. Лукашевич, В. О. Малярова, Г. А. Матусовський, М. І. Мельник, В. М. Мельничок, В. Р. Мойсик, Г. В. Москаленко, В. О. Навроцький, В. О. Образцов, В. Г. Озар, В. О. Останін, О. І. Перепелиця, С. І. Перлін, Ю. М. Сухов, Р. Л. Степанюк, Є. Л. Стрельцов, В. В. Тіщенко, М. І. Хавронюк, Г. А. Хань, Д. Ю. Четвертак, А. М. Чорний, І. В. Чурікова, В. М. Шевчук, В. Ю. Шепітько, А. Р. Шляхов, М. П. Яблоковий, А. В. Яшин та ін. Вказані вчені зробили значний вклад у розвиток криміналістичної науки, проте мало дослідженою залишається тематика визначення криміналістичної характеристики ухилень від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування.

Метою статті є визначення теоретичних передумов формування криміналістичної характеристики ухилень від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування. У відповідності до зазначеної мети, у статті необхідно вирішити наступні завдання: визначити наукові праці, в яких досліджувалася тематика криміналістичної характеристики окремих видів злочинів; встановити ключові поняття та категорії статті; запропонувати авторське розуміння категорії «криміналістична характеристика ухилень від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування».

Виклад основного матеріалу. Одним із найважливіших елементів методики розслідування окремих видів злочинів є криміналістична характеристика злочинів. Незважаючи на відносну давність даної категорії науки криміналістики, саме поняття, зміст та роль криміналістичної характеристики злочинів й досі залишається одним із дискусійних та не повною мірою дослідженим питанням. Наразі у криміналістичній науці відсутні дослідження з основ методики розслідування ухилень від сплати

єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування як злочину у сфері господарської діяльності, передбаченого ст. 212¹ Кримінального кодексу України [2], і не сформовано криміналістичну характеристику зазначеного виду злочину. Відповідно вказане питання зумовлює необхідність проведення наукового дослідження щодо встановлення розуміння криміналістичної характеристики злочину ухилень від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування та його структурних елементів.

Враховуючи зазначене, слушним вбачаємо розпочати наукове дослідження із визначення теоретичних передумов формування криміналістичної характеристики окремих видів злочинів загалом, та ухилень від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування, зокрема. На думку С. Н. Чурилова, саме прагнення вчених-криміналістів віднайти підходи до розкриття змісту закономірностей у сфері доказування породило винахід спеціального терміна «криміналістична характеристика злочину» [3, с. 200].

Першочерговим зазначимо, що досліджуючи сутність криміналістичної характеристики злочинів вчений Р. С. Белкін відмічав, що вперше поняття «криміналістична характеристика злочину» з'явилося наприкінці 60-х р. ХХ ст. в наукових працях Л. О. Сергєєва та О. Н. Колесніченко [4, с. 181-182]. Своєю чергою, з цього приводу О. Я. Баєв зауважує, що жодна із відносно нових криміналістичних категорій не викликає на теперішній час такого неоднозначного до себе ставлення, як «криміналістична характеристика злочинів» [5, с. 95]. Відповідно зазначене спонукає нас до продовження наукових досліджень зазначеної категорії з урахуванням вітчизняного стану розвитку кримінальних та кримінальних процесуальних відносин.

Ми приєднуємо до думки вченого А. Ф. Волобуєва, що поява терміну «криміналістична характеристика злочину» стала результатом осмислення та систематизації положень тієї частини змісту окремих методик розслідування, де мов йшла про ознаки злочинів, що мали важливе значення для їх виявлення та розслідування [6, с. 29].

Слід відзначити, що на сьогодні в наукових дослідженнях вчених та науковців визначення сутності категорії «криміналістична характеристика злочину» є досить суперечливими, що зумовлює подальші наукові дослідження окресленої категорії.

Криміналістична характеристики злочинів – це система закономірно взаємопов'язаних криміналістичних даних про елементи складу злочину певних видів злочинів, що сприяють їх розкриттю і розслідуванню [7, с. 97]. Конкретного визначення, що таке криміналістична характеристика, в юридичній літературі поки немає.

Своєю чергою, М. В. Костенко, досліджуючи криміналістичну характеристику вбивств на замовлення, вказує, що вона охоплює відомості: про спосіб учинення та приховування злочину; про обстановку вбивства на замовлення (місце, час, умови); про знаряддя й засоби злочину; про

механізм слідоутворення; про особу потерпілого; про особу злочинця (замовника, виконавця, якщо є – посередника) [8, с. 12].

Аналіз вказаних визначень та поглядів науковців щодо визначення категорії «криміналістична характеристика злочину» дає підстави дійти висновку, що автори визначають останню крізь призму її елементного складу, проте на нашу думку, вказане не дозволяє повною мірою встановити сутність досліджуваної категорії.

Інші автори визначають криміналістичну характеристику не як систему криміналістично значущих ознак, а як інформаційну модель [9, с. 81; 10, с. 213; 11, с. 310]. Як вказує В. Л. Синчук, криміналістична характеристика становить інформаційну основу формування методики розслідування вбивств та дозволяє: а) відокремити даний вид (підвид) злочину від інших; б) систематизувати криміналістично значущі відомості та розташувати їх у певній ієрархічній послідовності; в) відобразити на статистичному рівні кореляційні залежності між її елементами; г) розробити типові версії щодо особи злочинця, обставин та мотиву злочину; ґ) скласти підґрунтя для розбудови найбільш оптимальної програми (моделі) розслідування цієї категорії злочинів [12, с. 10].

Вчений М. В. Салтевський відзначав, що криміналістична характеристика – це інформаційна модель, яка являє собою якісно-кількісну систему опису типових ознак конкретного злочину. Це означає, що: а) криміналістична характеристика – це сукупність інформації, яка певним чином субординована у систему, що являє собою абстраговану узагальнену інформаційну модель конкретної події; б) опису підлягають не всі, а тільки типові ознаки, тобто, загальні для даного виду (групи) злочинів. Тому поняття криміналістичної характеристики є видовим, типізованим; в) ознаки описують на якісному рівні, характеризуючи співвідношення їх кількісних сторін. Тому, в інформаційній моделі описані ознаки повинні мати ймовірісно-статистичні показники, що відображають взаємозв'язок між елементами криміналістичної характеристики [13, с. 245; 14, с. 7-8].

Таким чином, опис та модель у даному визначенні практично ототожнюються, тому на нашу думку, не буде помилковим визначати криміналістичну характеристику через опис чи модель, оскільки це є зовнішнім виразом та прикладним моментом формування криміналістичної характеристики.

Також, наголосимо, що поняття «криміналістична характеристика» розглядається вченими в теоретичному та прикладному аспектах. Так, теоретичне значення криміналістичної характеристики полягає у системному описі криміналістично значимих елементів певної категорії злочинів, у визначенні їх зв'язків та відносин, що обумовлюють відповідну картину слідоутворення, джерела і характер доказувальної інформації, що істотно впливає на розробку наукових рекомендацій для застосування методів, прийомів і засобів, спрямованих на розслідування таких злочинів [15, с. 69]. В. В. Тіщенко наголошуючи на теоретичному значенні криміналістичної характеристики вказав, що криміналістична характеристика злочинів відкриває можливість для пошуку і прогнозування можливої інформації, а надалі – і для встановлення невідомих обставин злочину, що розслідується [16, с. 85].

Прикладне значення криміналістичної характеристики полягає у тому, що криміналістична характеристика злочинів є робочим інструментом, який використовують під час розслідування злочинів [17, с. 10].

Окрім зазначеного, варто також вказати, що деякі дослідники визначають криміналістичну характеристику крізь призму її функцій. Так, І. М. Лузгін указував на такі функції криміналістичної характеристики як: евристичну та пізнавальну (сприяють пошуку слідів і розслідуванню злочину); організаційно-методичну (допомагає правильно обрати методи розслідування та організувати роботу слідчого); оцінкову (допомагає роззнати ознаки конкретних діянь, зіставляючи їх з типовими, властивими визначеній категорії злочинів) [18, с. 27].

Вважаємо, що практична значимість криміналістичної характеристики злочинів розкривається через закономірні зв'язки між її структурними елементами. Р. С. Белкін, зокрема, наголошував, що криміналістична характеристика як єдиний комплекс має практичне значення лише в тих випадках, коли встановлені кореляційні зв'язки і залежності між елементами, котрі мають закономірний характер [19, с. 316].

Підсумовуючи викладене, зазначимо, що криміналістична характеристика окремих видів злочинів загалом, та ухилень від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування, зокрема, є комплексною та багатогранною категорією, що допомагає встановити в ході досудового розслідування злочинів у сфері господарської діяльності типові криміналістично значущі ознаки скоєного кримінального правопорушення та визначити особливості тактики окремих слідчих дій.

Висновки. Отже, аналіз наведених позицій вчених та науковців дає можливість визначити авторське бачення категорії криміналістична характеристика ухилень від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування, під яким ми пропонуємо розуміти узагальнену систему криміналістично значущих ознак, типових відомостей про них щодо ухилень від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування, що використовуються для оптимального вирішення завдань кримінального провадження та ефективного досудового розслідування.

Таким чином, криміналістична характеристика ухилень від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування слугує побудові та перевірці слідчих версій; вибору тактики та стратегії досудового розслідування та судового розгляду; визначенню напрямків пошуку та ймовірного уявлення про недостатню інформацію щодо даного виду злочину.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Четвертак Д. Ю. Методика розслідування приховування злочинів : дис. .. канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2016. 218 с.

2. Кримінальний кодекс України : закон України від 05.04.2001 № 2341-III // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.
3. Чурилов Н. С. Криміналістическая методика: история и современность. Москва : Издат.-книготорг. центр «Маркетинг», 2002. 370 с.
4. Белкин Р. С. Курс советской криминалистики : в 3 томах. Т. 3. Криміналістические средства, приемы и рекомендации. Москва : Академия МВД СССР, 1979. 406 с.
5. Баев О. Я. Проблемы криминалистики и уголовного процесса (статьи разных лет). Воронеж : Воронеж. гос. ун-т, 2006. 200 с.
6. Волобуєв А. Ф. Наукові основи комплексної методики розслідування корисливих злочинів у сфері підприємництва : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2001. 426 с.
7. Видонов Л. Г., Видонов В. Л. К вопросу о криміналістической характеристике преступлений и закономерных связях между ее элементами. Криміналістическая характеристика преступлений. Москва, 1984. С. 97.
8. Костенко М. В. Криміналістична характеристика вбивств на замовлення : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2003. 21 с.
9. Старушкевич А. В. Криміналістична характеристика злочинів: поняття, визначення, етапи розвитку, місце в криміналістиці. *Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності*. 1997. № 2. С. 78-95.
10. Журавель В. Криміналістична характеристика злочинів: проблеми формування та застосування. *Вісник Академії правових наук України*. 2008. № 5 (55). С. 202-213.
11. Салтевский М. В. Криміналістическая характеристика: структура, элементы. Специализированный курс криминалистики: учебник. Киев : НИ и РИО КВШ МВД СССР, 1987. 384 с.
12. Синчук В. Л. Кореляційні залежості між елементами криміналістичної характеристики та їх використання у методиці розслідування вбивств : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2004. 21 с.
13. Салтевский М. В. Криміналістика. В современном изложении юристов : учеб. и практ. пособие. Харьков : Рубикон, 1997. 430 с.
14. Комаринська Ю. Б. Розслідування навмисних вбивств, замаскованих під нещасний випадок або самогубство на залізничному транспорті : навчальний посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2013. 124 с.
15. Тіщенко В. В. Концептуальні основи розслідування корисловонасильницьких злочинів : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Одеса, 2002. 445 с.
16. Тіщенко В. В. Теоретичні і практичні основи методики розслідування злочинів: монографія. Одеса : Фенікс, 2007. 260 с.
17. Бахин В. П. Допрос: лекция. Киев, 1999. 40 с.
18. Лузгин И. М. Некоторые аспекты криміналістической характеристики преступлений и место в ней данных о сокрытии преступлений. Криміналістическая характеристика преступлений. Москва, 1984. С. 25-31.

19. Степанюк Р. Л. Теоретичні засади методики розслідування злочинів, вчинених у бюджетній сфері України : дис. ... д-ра юрид. Наук : 12.00.09. Харків, 2012. 475 с.

M. Bezzubenko

THEORETICAL PREREQUISITES FOR THE FORMATION OF FORENSIC CHARACTERISTICS OF EVASION FROM PAYING A SINGLE CONTRIBUTION TO COMPULSORY STATE SOCIAL INSURANCE AND INSURANCE CONTRIBUTIONS TO COMPULSORY STATE PENSION INSURANCE

The article investigates the theoretical prerequisites for the formation of the forensic characteristics of evasion from paying a single contribution for compulsory state social insurance and insurance contributions for compulsory state pension insurance. The scientific works devoted to the study of the forensic characteristics of certain types of crimes have been identified. The author's vision of the concepts of «forensic characteristics of evasion from paying a single contribution for compulsory state social insurance» and «insurance contributions for compulsory state pension insurance is provided».

Keywords: *forensic characteristics, evasion, single contribution, compulsory pension insurance, elements, composition, structure.*